KUNTALIITTO | Kommunförbundet

Paavo Taipale

Lausunto
18.11.2020
937/03/2020

Maa- ja metsätalousvaliokunta
MmV@eduskunta.fi

Viite: Kutsu asiantuntijakuulemiseen 28.10.2020

Kuntaliiton lausunto maa- ja metsätalousvaliokunnalle kansalaisaloitteesta ”Vesi on meidän – kansalaisaloite vesihuollon yksityistämisen estämiseksi” (KAA 2/2020 vp)

Kuntaliitto kiittää kutsusta saapua kuultavaksi maa- ja metsätalousvaliokuntaan otsikossa mainitun kansalaisaloitteen käsittelyyn liittyen. Kansalaisaloitteessa esitetään käynnistettäväksi valmistelu sellaisen lainsäädännön luomiseksi, jolla estetään julkisomisteisten vesihuoltotoimintojen myyminen kaupallisille yksityisille toimijoille. Nykyinen omistus pidetään julkisen sektorin hallussa.

Kuntaliitto pitää kansalaisaloitetta tärkeänä keinona synnyttää yhteiskunnallista keskustelua vesihuollon merkityksestä kansalaisille ja elinkeinoelämälle ja toteaa lausuntonaan kansalaisaloitteesta seuraavaa:

Vesihuollon merkitys yhteiskunnan välttämättömyyspalveluna

Keskitetysti järjestetty vesihuolto on kehittyneen yhteiskunnan tärkeimpiä palveluja taajaan rakennetuilla alueilla. Puhdas talousvesi ja jätevesien viemäröinti ja puhdistus ovat terveellisen asuin- ja liiketoimintaympäristön välttämättömät osat, sujuvan arjen peruspilarit. Näiden palvelujen tulee toimia mahdollisimman häiriöttä kaikissa olosuhteissa. Vesihuoltopalvelujen tulee olla kustannuksiltaan kohtuullisia ja täyttää niille lainsäädännössä ja toimintaa koskevissa lupaehdoissa asetetut vaatimukset. Suomen vesihuoltolaitosten asiakkailleen tarjoamat palvelut on useissa kansainvälisissä vertailuissa tällä vuosituhannella sijoittuneet kärkisijoille.

Kunnan rooli Suomen vesihuollossa

Kunta vastaa vesihuollon yleisestä kehittämisestä alueellaan (VHL 5 §). Lisäksi kunnalle on vesihuoltolain 6 §:ssä säädetty tietyissä tilanteissa vesihuollon järjestämisvastuu. Vesihuolto on kunnan asukkaiden ja alueen elinkeinoelämän välttämättömyyspalvelua ja sen järjestämisvastuun tulee Kuntaliiton näkemyksen mukaan säilyä kunnalla. Kiinteä yhteistyö kunnan

maankäytön suunnittelun kanssa on tälle vahva peruste. Tästä huolimatta yhteistyö kuntien kesken vesihuollon alueellisessa suunnittelussa ja usein myös palvelun käytännön organisoinnissa on välttämätöntä.

Vesihuoltopalvelujen järjestäminen on tärkeä osa kunnan strategista kehittämistä. Sen tulee perustua kunnan maankäytön suunnittelun tavoitteisiin ja kytkeytyä kaavojen toteutumiseen. Kiinteistönomistajan omaa vastuuta kiinteistönsä vesihuollon järjestämisessä ei pidä unohtaa.

Kunnat, niiden liikelaitokset, kuntayhtymät ja kuntien omistamat osakeyhtiöt vastaavat vedenkäytöllä mitattuna yli 90-prosenttisesti maamme laitosmaisesta vesihuollosta. Kuntaa on pidetty sopivana vesihuoltopalvelun tuottajana muun muassa sen vuoksi, että sillä on palvelun järjestämisvastuu ja vesihuoltolaitos toimii luonnollisena monopolina.

Voimassa olevan vesihuoltolain (119/2001) mukaan kunnan on tietyissä tilanteissa huolehdittava siitä, että ryhdytään toimenpiteisiin tarvetta vastaavan vesihuoltolaitoksen perustamiseksi tai muun tarpeellisen vesihuollon palvelun saatavuuden turvaamiseksi. Vesihuoltolaki ei siis edellytä, että kunta itse tuottaisi vesihuoltopalvelut tai omistaisi palvelujen tuottamiseen tarvittavat rakenteet ja laitteet. Kuntien omilla vesihuoltolaitoksilla on kuitenkin maassamme pitkä perinne. Suomen keskitetyn vesihuollon varhaishistoriassa 1800-luvun loppupuolella vesihuoltopalveluja pyrittiin maamme suurimmissa kaupungeissa järjestämään yksityisten yritysten toimesta, mutta siinä ei onnistuttu ja kaupungit ottivat tehtävän hoitaakseen. Julkisen sektorin (useimmiten kuntien) järjestämät ja suurelta osin myös tuottamat vesihuoltopalvelut ovat selvästi vallitseva toimintatapa nykyään niin Suomessa kuin muissa kehittyneissä demokratioissa.

Kuntien vesihuoltolaitosten lisäksi Suomessa on lähinnä maaseudulla suuri määrä paikallisten asukkaiden ja muiden palvelun käyttäjien omistamia, usein asiakasmäärältään ja liikevaihdoltaan pienehköjä, vesihuolto-osuuskuntia. Näiden avulla on vuosikymmenten aikana - valtion ja kuntien tukemana - voitu tarjota pääosin hyvin toimivia vesihuoltopalveluja siellä, mihin kunta ei ole katsonut voivansa oman vesihuoltolaitoksensa toimintaa laajentaa. Vesihuoltopalvelujen tuottaminen asiakkaiden omistamien osuuskuntien avulla on perusteltua olla mahdollista jatkossakin. Kunnan tulee kuitenkin muistaa järjestämisvastuunsa ja arvioida perusteellisesti keskitetyn vesihuoltopalvelun tarve ja sen taloudelliset edellytykset pitkällä aikavälillä kullakin alueella.

Pienillä kunnilla voi olla vaikeuksia hoitaa järjestämisvastuutaan laadukkaasti omin voimin. Voimavaroja olisi monin paikoin tarpeen koota kuntasektorin sisällä ottamalla käyttöön kuntalain mukaisia kuntien keskinäisen yhteistyön muotoja vesihuollon järjestämisessä ja tuottamisessa tai perustamalla vesihuoltopalvelujen tuottamista varten yhteinen osakeyhtiö.

Vesihuolto-omaisuus tulee säilyttää kunnan tai asiakkaiden määräysvallassa

Viime aikoina on paikoin uudelleen virinnyt keskustelu kunnan omistuksessa olevan vesihuolto-omaisuuden myynnistä osittain tai kokonaan yksityiselle yritykselle ja näin saatujen tulojen käyttämisestä kunnan muiden palvelujen kehittämiseen. Tavoitteena on voinut olla myös kunnan vesihuoltoliiketoiminnan kannattavuuden ja liiketoiminnan laajentumismahdollisuuksien parantaminen yksityisomistuksen myötä saatavan uuden osaamisen kautta.

Kyseessä on kaikkien maamme kuntien osalta yhteensä jälleenhankinta-arvoltaan useamman kymmenen miljardin euron arvoinen omaisuus. Vesihuoltolaitosten omistusjärjestelyissä on olennaista pitää mielessä vesihuollon luonne monopoliasemassa tuotettavana välttämättömyyspalveluna. Kunnalla säilyy aina vastuu palvelun järjestämisestä eikä yksityisestä monopoliliiketoiminnasta ole juuri myönteisiä kokemuksia muista maista.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kunnat jatkossakin pysyvät vesihuoltolaitosten merkittävinä omistajina. Vesihuoltolaitosten omistajuuteen perustuvaa määräysvaltaa laitoksen strategisiin ratkaisuihin ei pidä luovuttaa yksityiselle sektorille, lukuun ottamatta asiakkaidensa omistamia vesihuolto-osuuskuntia, joiden tulee voida tarjota vesihuoltopalveluja jatkossakin. Sen sijaan yksityisen sektorin palvelutarjontaa voidaan hyödyntää nykyistä monipuolisemmin eri kokoisissa vesihuoltolaitoksissa, mikäli markkinaolosuhteet mahdollistavat terveen kilpailun.

Kuntien omistaman vesihuolto-omaisuuden yksityisomistukseen luovuttamista rajoittavan lainsäädännön tarve

Vesihuollon järjestämisvastuun toteutuminen ei lähtökohtaisesti edellytä vesihuoltopalvelun tuottamisessa tarvittavien rakenteiden ja laitteiden omistamista, mutta voi monin tavoin helpottaa sitä.

Vesihuoltolaitoksista osa on sellaisia, joissa kunnan omistuksen lisäksi on vähäinen määrä yksityistä omistusta. Mikäli lainsäädäntö velvoittaisi kunnan omistamaan myös jo toiminnassa olevat vesihuoltolaitokset kokonaisuudessaan, tulisi harkittavaksi, miten perustuslain turvaama omaisuudensuoja vähemmistöomistajien osalta ratkaistaisiin. Samalla kunnalle muodostuisi vesihuoltolaitoksen omistamisesta uusi lakisääteinen tehtävä.

Kunnan hallinto perustuu sen asukkaiden itsehallintoon. Itsehallintonsa nojalla kunta päättää järjestämisvastuullaan olevan palvelun tuotantotavan. Tähän ratkaisuvaltaan voinee katsoa kuuluvan myös palvelutuotantoon tarvittavasta omaisuudesta päättäminen.

Vesihuoltolaitosten myyntiä yksityiseen omistukseen on selvitetty ja harkittu joissakin kunnissa. Tiedossamme ei ole, että päätöksiä myynnistä olisi toistaiseksi kuitenkaan tehty missään. Kuntaliiton näkemyksen mukaan kuntapäättäjät ovat kyvykkäitä arvioimaan vesihuoltolaitoksen omistamisen merkitystä kunnan toiminnan kokonaisuuden ja kriittisen infrastruktuurin omistuksen kannalta.

Vesihuoltolaitosten myyntiä rajoittava lainsäädäntö ei ole välttämättömyys, sillä on epäselvää, voidaanko sen avulla saada olennaista parannusta nykytilanteeseen, jossa kunnat ovat halunneet pysyä vesihuoltolaitosten määräysvaltaisina omistajina. Tärkeää sen sijaan on käydä paikallisesti ja valtakunnallisesti arvokeskustelua siitä, mitä kunnan on tärkeää omistaa ja mistä syystä. Tähän saakka arviointi kunnissa on tukenut vesihuoltolaitoksen pitämistä kunnan omistuksessa. Näköpiirissä ei ole erityisiä syitä, etteikö näin voisi olla tulevaisuudessakin. Kunnan omistajuutta vesihuoltolaitoksessa voidaan tarkastella pian alkavassa vesihuoltolain tarkistustyössä.

Yhteenveto

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kunnat jatkossakin pysyvät vesihuoltolaitosten merkittävinä omistajina. Vesihuoltolaitosten omistajuuteen perustuvaa määräysvaltaa laitoksen strategisiin ratkaisuihin ei pidä luovuttaa yksityiselle sektorille. Asiakkaiden omistamien vesihuolto-osuuskuntien tulee kuitenkin voida toimia myös tulevaisuudessa vesihuoltopalvelujen tuottajina.

Lähtökohtaisesti kunnat päättävät itsehallintoonsa perustuen myös vesihuoltolaitostensa omistamisesta. Laaja yhteiskunnallinen arvokeskustelu vesihuollon merkityksestä on tervetullut ja käsittelyssä oleva kansalaisaloite on osaltaan ollut sitä elävöittämässä. Kuntaliiton näkemyksen mukaan mahdollisen kuntien vesihuoltolaitosten myyntiä rajoittavan lainsäädännön tarvetta voidaan arvioida 2021 käynnistyvän vesihuoltolain tarkistuksen yhteydessä.

SUOMEN KUNTALIITTO

Paavo Taipale
Yhdyskuntatekniikan päällikkö

Jakelu

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta
Kuntaliiton kirjaamo